ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-3>

УДК 338.4М30

Мазур Ю.В.

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПОСЛУГ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАНТАЖІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

Анотація. У статті обґрунтовано механізм формування попиту і пропозиції на ринку послуг перевезень вантажів автомобільним транспортом і розроблено структурно-логічну схему. Досліджено структуру споживачів транспортних послуг (включаючи всі види транспорту та перевезення як вантажів, так і пасажирів). Проаналізовано склад і структуру споживачів послуг автоперевезень вантажів – це переважно юридичні особи. Визначено, що автомобільний транспорт використовуються для перевезення вантажів невеликих обсягів і на невеликі відстані: середньорічний показник відстані перевезення однієї тони вантажів – 54,0 км. Виявлено, що пропозицію послуг автоперевезень вантажів створюють більш, ніж 50 тис. перевізників, із них до 90% складають фізичні особи-підприємці (індивідуальні перевізники), а середня кількість зайнятих, що припадає на одне підприємство складає 2,5-3,1 осіб.

Ключові слова: попит і пропозиція, автомобільний транспорт, транспортний ринок, послуги перевезення вантажів.

Mazur Yulia

JSC «Higher education institution

«Interregional Academy of Personnel Management»

FORMATION OF DEMAND AND OFFER ON THE MARKET OF CARGO TRANSPORTATION SERVICES

Summary. The article substantiates the mechanism of formation of supply and demand in the market of freight transport services by road and develops a structural and logical scheme. It is determined that the demand for freight transportation is formed by socially necessary needs in the exchange of goods and services, and the supply of transport services – businesses that can and want to sell at a specific price at a certain time or period of time. It is proved that consumers of transport services are customers – individuals or legal entities that participate in public transport relations, use certain transport services to meet their needs. It is investigated that in the structure of consumers of transport services (including all types of transport and transportation of both goods and passengers) the share of legal entities is 46.5-66.1%, and the share of individuals (population) – 12.6-19.8 %. The composition and structure of consumers of freight services are analyzed – they are mainly legal entities, their share in the structure of consumers of services was: in 2014 – 97.9%; in 2015 – 96.2%; in 2016 – 95.4%; in 2017 – 94.4%; in 2018 – 92.2%, and the share of individuals (population) in 2014-2018 ranged from 0.6% to 2.1%. It is determined that road transport is used for transportation of small volumes and short distances: the average annual distance of transportation of one ton of cargo in Ukraine is 54.0 km. It is investigated that the transportation of goods by road is most widely used in Dnipropetrovsk, Poltava, Donetsk, Kyiv and Kirovohrad regions and the city of Kyiv. It was found that more than 50 thousand carriers offer services for the transportation of goods, of which up to 90% – individuals-entrepreneurs (individual carriers), and the average number of employees per company is 2.5-3.1 people. Thus, in the field of freight transport mainly operate entities of micro-enterprises, which creates problems for the development of activities, as micro-enterprises do not have sufficient material and technical base and qualified personnel; lack of working capital hinders modernization, modernization of machinery and technology, training of employees.

Keywords: supply and demand; road transport; transport market; cargo transportation services.

Постановка проблеми. Двоєдиною метою діяльності автотранспортного підприємства – перевізника вантажів є задоволення потреб клієнтів у транспортному обслуговуванні й отримання прибутку. В умовах конкуренції автотранспортне підприємство зможе здійснювати прибуткову діяльність лише в тому разі, якщо воно буде продуктувати такі послуги, які користуються попитом у споживачів. Для цього необхідна переорієнтація діяльності автотранспортних підприємств з потреб виробництва та збуту на потреби ринку, тобто виявлення споживчих запитів і переваг та їх задоволення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення суті та закономірностей функціону-

вання ринку транспортних послуг стали об'єктом дослідження в працях вітчизняних і зарубіжних науковців таких, як: Л. Бабиніна, О. Бойко, А. Воркут, О. Дудник, П. Єщенко, С. Кулицький, М. Макаренко, В. Мамедов, Р. Мердик, В. Невинловський, А. Оніщенко, М. Прищепенко, Г. Прокудін, Р. Рассел, Б. Рендер, К. Хаксевер, Л. Харсун, В. Шинкаренко тощо.

Проте, в наукових джерелах не достатньо уваги приділено механізму формування попиту та пропозиції сучасного ринку перевезень вантажів, автотранспортом, обґрунтуванню проблем, які перешкоджають його ефективному функціонуванню.

Формулювання цілей статті. Дослідити механізм формування попиту та пропозиції сучас-

ного ринку автоперевезень вантажів, визначити склад і структуру замовників і виконавців послуг.

Л. Харсун розглядає ринок транспортних послуг як співвідношення пропозиції і попиту на перевезення з боку підприємств, установ чи фірм, що виступають виробниками, споживачами, експортерами чи імпортерами, транспортними підприємствами та посередниками, і які вступають в економічні та комерційно-правові взаємовідносини, регламентовані національними норматив-

ними актами та міжнародними правовими нормами і торговими звичаями [1].

Формування попиту та пропозиції на ринку послуг перевезень вантажів автомобільним транспортом представлено на рисунку 1.

Закон України «Про автомобільний транспорт» (ст. 1) визначає споживачем замовника транспортних послуг – юридичну або фізична особу, яка замовляє транспортні послуги з перевезення пасажирів чи/та вантажів [2].

Рис. 1. Структурно-логічна схема механізму формування попиту і пропозиції на ринку послуг перевезень вантажів автотранспортом

Джерело: побудовано автором

Споживачами транспортних послуг є фізичні або юридичні особи, які беруть участь у транспортних суспільних відносинах, користуються певними транспортними послугами для задоволення своїх потреб і є носіями відповідних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

На основі даних таблиці 1 можемо зробити висновок, що в структурі споживачів транспортних послуг (включає всі види транспорту та перевезення як вантажів, так і пасажирів) протягом 2014-2018 рр. частка юридичних осіб склала від 46,5% до 66,1%, а частка фізичних осіб (населення) – 12,6-19,8%. Серед споживачів послуг автоперевезень вантажів переважають юридичні особи, їх частка в структурі споживачів послуг склала: у 2014 р. – 97,9%; у 2015 р. – 96,2%; у 2016 р. – 95,4%; у 2017 р. – 94,4%; у 2018 р. – 92,2% та має тенденцію до зменшення на 3,6 в.п. у 2018 р., порівняно з 2014 р. Питома вага фізичних осіб (населення) склала: у 2014 р. – 0,6%; у 2015 р. – 1,4%; у 2016 р. – 2,1%; у 2017 р. – 2,0%; у 2018 р. – 1,6% і зросла на 233,3 в.п. у 2018 р., порівняно з 2014 р. Частка інших категорій споживачів (посередники, держава тощо) склала: у 2014 р. – 1,5%; у 2015 р. – 2,4%; у 2016 р. – 2,5%; у 2017 р. – 3,6%; у 2018 р. – 6,2% і вона зросла на 140, 0 в.п. у 2018 р., порівняно з 2014 р. [3].

Дослідження структури споживачів послуг автоперевезень вантажів у регіональному розрізі показало, що цей вид транспорту є найбільше використовуваним у таких областях: Дніпропетровській – 28,7% від загального обсягу автоперевезень по Україні, Полтавській – 16,4%, Донецькій – 8,6%, Київській – 4,2%, Кіровоградській – 4,0%, м. Київ – 3,0%. На основі аналізу динаміки змін структури автоперевезень вантажів було встановлено, що збільшення частки перевезень у загальному обсязі відбулося в 2018 р., порівняно з 2014 р., у м. Києві – 305,9 в.п. та областях: До-

нецькій – 55,0 в.п., Чернівецькій – 55,0 в.п., Київській – 42,4 в.п., Одеській – 33,3 в.п., Рівенській – 27,3 в.п. тощо. Разом з тим частка зменшилася у таких областях, як: Луганська – 83,3 в.п., Полтавська – 24,3 в.п., Вінницька – 17,2 в.п., Дніпропетровська – 15,9 в.п., Житомирська – 14,3 в.п., Закарпатська – 12,5 в.п. (табл. 2).

Зазвичай, автомобільний транспорт використовується для перевезення вантажів невеликих обсягів і на невеликі відстані. У логістичних схемах вони часто комбінуються з іншими видами транспорту для розподілу вантажів з великих терміналів. Так, середньорічний показник відстані перевезення однієї тони вантажів по Україні складає 54,0 км. Разом з тим, середньорічний показник в окремих областях набагато його перевищує. Так, найбільший показник мають такі регіони, як: Закарпатська область – 544,0 км; Львівська – 208,8 км; Чернівецька – 205,4 км; м. Київ – 191,4 км; Волинська область – 178,6 км. Найменший показник – у областях Дніпропетровській – 14,0 км; Полтавській – 16,2 км; Житомирській – 23,4 км; Донецькій – 30,2 км; Кіровоградській – 36,0 км. Найбільше зростання показників середньої відстані перевезення однієї тони вантажів у 2018 р., порівняно з 2014 р., спостерігається в Луганській області – 56,1%; Чернігівській – 52,9%; Дніпропетровській – 45,5%; Харківській – 49,5%; Полтавській – 33,3%. Характерно зменшення показників для таких регіонів, як: Донецька область – 68,9%; м. Київ – 36,2%; Хмельницька область – 30,0%; Кіровоградська область – 28,9%; Херсонська область – 22,2% (табл. 3).

Пропозицію послуг автоперевезень вантажів створюють суб'єкти господарювання різні за розмірами та різної організаційно-правової форми. Динаміка кількості суб'єктів господарювання, зайнятих на них працівників та обсяг виробленої

Таблиця 1

Обсяг і структура транспортних послуг та послуг автоперевезення вантажів, реалізованих різним категоріям споживачів в Україні протягом 2014-2018 рр.

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Темп зміни 2018 до 2014 рр. %
Діяльність транспорту						
Обсяг реалізованих послуг (тис. грн.), в т.ч.	78411,7	106357,0	145230,8	190871,0	208148,3	265,5
Населенню	17685,1	27329,8	33273,5	39096,7	45997,3	260,1
Частка, % до загального обсягу	19,8	25,6	12,6	18,1	20,2	102,0 в.п.
Підприємствам (установам)/	45369,9	72790,3	67556,8	85113,6	102984,9	227,0
Частка, % до загального обсягу	46,5	49,3	66,1	47,0	52,3	112,5 в.п.
Іншим категоріям споживачів/	15356,7	25961,4	44400,5	66660,7	59166,2	385,3
Частка, % до загального обсягу	33,7	25,1	21,3	34,9	27,5	81,6 в.п.
Вантажний автомобільний транспорт						
Обсяг реалізованих послуг (тис. грн.), в т.ч.	27050,6	35324,6	45270,7	56421,0	66116,1	208,6
Населенню	162,3	494,5	950,7	1128,4	1057,9	695,3
Частка, % до загального обсягу	0,6	1,4	2,1	2,0	1,6	333,3 в.п.
Підприємствам (установам)/	26482,5	33982,2	43188,2	53261,4	60959,1	201,1
Частка, % до загального обсягу	97,9	96,2	95,4	94,4	92,2	96,4 в.п.
Іншим категоріям споживачів/	405,8	847,8	1131,8	2031,2	4099,2	500,5
Частка, % до загального обсягу	1,5	2,4	2,5	3,6	6,2	240,0 в.п.

Джерело: розроблено на основі [3]

Таблиця 2

**Динаміка зміни структури перевезень вантажів автомобільним транспортом
за регіонами протягом 2014-2018 рр. (%)**

Області	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Середньо-річний показник	Темп зміни 2018 р. до 2014 р. в.п.
області							
Вінницька	2,9	2,9	2,7	2,5	2,4	2,7	82,8
Волинська	0,9	1,0	1,2	1,2	1,1	1,1	122,2
Дніпропетровська	32,0	29,4	26,2	29,2	26,9	28,7	84,1
Донецька	6,0	7,5	10,9	9,4	9,3	8,6	155,0
Житомирська	4,2	5,1	3,7	3,9	3,6	4,1	85,7
Закарпатська	0,8	0,9	0,8	0,8	0,7	0,8	87,5
Запорізька	2,8	2,8	2,7	2,7	2,5	2,7	89,3
Івано-Франківська	0,9	1,4	1,4	1,8	1,0	1,3	111,1
Київська	3,3	4,0	4,4	4,4	4,7	4,2	142,4
Кіровоградська	4,0	4,3	3,6	4,1	4,1	4,0	102,5
Луганська	2,4	2,7	1,5	0,4	0,4	1,5	16,7
Львівська	1,8	2,0	2,0	2,1	2,1	2,0	116,7
Миколаївська	1,7	1,9	2,1	1,8	1,8	1,9	105,9
Одеська	1,8	2,2	2,1	2,1	2,4	2,1	133,3
Полтавська	18,9	15,8	17,8	15,4	14,3	16,4	75,7
Рівненська	1,1	1,2	1,4	1,7	1,4	1,4	127,3
Сумська	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	100,0
Тернопільська	1,5	1,4	1,3	1,5	1,5	1,4	100,0
Харківська	2,6	2,8	2,7	2,9	2,7	2,7	103,8
Херсонська	1,0	1,1	1,0	1,2	1,2	1,1	120,0
Хмельницька	2,3	2,7	2,7	2,9	2,8	2,7	121,7
Черкаська	2,9	2,5	2,9	2,7	3,5	2,9	120,7
Чернівецька	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	150,0
Чернігівська	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	100,0
м. Київ	1,7	1,8	2,2	2,6	6,9	3,0	405,9

Джерело: побудовано на основі [4]

продукції (товарів, послуг) підприємств за видом економічної діяльності «Вантажний автомобільний транспорт» протягом 2014-2018 рр. представлена в таблиці 4.

Відповідно до даних таблиці 4 на вітчизняному ринку автотранспортних послуг здійснює діяльність більш, ніж 50 тис. перевізників, із них до 90% складають фізичні особи-підприємці (індивідуальні перевізники), а середня кількість зайнятих, що припадає на одне підприємство складає 2,5-3,1 осіб. Поряд з цим, частка продукції (товарів, послуг) виробленої фізичними особами-підприємцями складала: у 2014 р. – 29,27%, у 2015 р. – 29,76%, у 2016 р. – 33,18%, у 2017 р. – 35,11%, у 2018 р. – 36,06%.

Загальна кількість суб'єктів господарювання у сфері перевезень вантажів автотранспортом зменшилася на 11,08% у 2018 р., порівняно з 2014р., а зайнятих на них працівників – на 4,27%; кількість суб'єктів господарювання фізичних осіб-підприємців зменшилася на 13,82%, а зайнятих на них збільшилася на – 0,17%. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) усіх суб'єктів господарювання у 2018 р., порівняно з 2014 р. збільшився на 161,95%, а обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями – на 222,67%, частка продукції (товарів, послуг) виробленої фізичними особами-підприємцями зросла на 23,18 в.п.

Отже, у сфері автоперевезень вантажів функціонують переважно суб'єкти малого та мікропідприємництва. Частка суб'єктів малого підприємництва складала: у 2014 р. – 98,31%, у 2015 р. – 94,65%, у 2016 р. – 98,33%, у 2017 р. – 98,32%, у 2018 р. – 98,27%, а частка суб'єктів мікропідприємництва у структурі малого підприємництва така: у 2014 р. – 97,02%, у 2015 р. – 97,46%, у 2016 р. – 97,31%, у 2017 р. – 96,78%, у 2018 р. – 96,30%. У 2018 р. порівняно з 2014 р. кількість суб'єктів великого підприємництва зменшилася на 66,67%, середнього – на 2,72%, малого – на 11,11%, мікропідприємництва на 11,77%. Питома вага суб'єктів великого підприємництва зменшилася на 62,51%, мікропідприємництва на 0,75%, малого майже не змінилася зменшилася на 0,04%, а середнього зросла на 9,39%.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Переважання суб'єктів господарювання мікропідприємництва у сфері перевезень вантажів автомобільним транспортом є перешкодою для розвитку діяльності, тому що: по-перше, малі та мікропідприємства не мають достатньої матеріально-технічної бази та кваліфікованого персоналу; по-друге, брак оборотних коштів гальмує оновлення, модернізацію техніки та технологій, підвищення кваліфікації працівників. Отже, необхідно сформувати

Таблиця 3

**Середня відстань перевезення однієї тони вантажів автомобільним транспортом
за регіонами протягом 2014-2018 рр. (км)**

Області	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Середньо-річний показник	Темп зміни 2018 р. до 2014 р., %
Україна	49	52	53	56	60	54,0	122,4
області							
Вінницька	58	55	63	60	61	59,4	105,2
Волинська	160	174	168	185	206	178,6	128,8
Дніпропетровська	11	12	16	15	16	14,0	145,5
Донецька	61	29	19	23	19	30,2	31,1
Житомирська	23	19	26	23	26	23,4	113,0
Закарпатська	494	516	526	604	580	544,0	117,4
Запорізька	45	45	48	50	49	47,4	108,9
Івано-Франківська	140	105	105	84	124	111,6	88,6
Київська	86	84	80	86	113	89,8	131,4
Кіровоградська	45	40	31	32	32	36,0	71,1
Луганська	66	44	54	98	103	73,0	156,1
Львівська	218	211	210	198	207	208,8	95,0
Миколаївська	68	65	61	72	78	68,8	114,7
Одеська	129	125	124	120	132	126,0	102,3
Полтавська	12	20	18	15	16	16,2	133,3
Рівненська	107	100	117	118	126	113,6	117,8
Сумська	62	56	57	61	70	61,2	112,9
Тернопільська	80	82	90	79	75	81,2	93,8
Харківська	93	94	127	138	139	118,2	149,5
Херсонська	126	116	114	101	98	111,0	77,8
Хмельницька	90	85	75	67	63	76,0	70,0
Черкаська	72	104	63	102	81	84,4	112,5
Чернівецька	206	221	213	185	202	205,4	98,1
Чернігівська	70	70	91	100	107	87,6	152,9
м. Київ	199	210	216	205	127	191,4	63,8

Джерело: побудовано на основі [4]

Таблиця 4

Основні показники підприємств у сфері автоперевезень вантажів протягом 2014-2018 рр.

Показники	Рік					Темп зміни 2018 до 2014 рр. %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість суб'єктів господарювання, усього одиниць	58442	59502	56247	52488	51969	88,92
з них фізичні особи-підприємці, одиниць	53104	53996	51220	46741	45766	86,18
Частка фізичних осіб-підприємців, %	90,87	90,75	91,06	89,05	88,06	96,92 в.п.
Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, осіб	166106	151031	146286	150028	159011	95,73
з них фізичні особи-підприємці	85887	74901	77816	78371	86032	100,17
Частка фізичних осіб-підприємців, %	51,71	49,59	53,19	52,24	54,10	104,64 в.п.
Середня кількість зайнятих на 1 підприємстві, осіб	2,84	2,54	2,60	2,86	3,06	107,65 в.п.
Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) усіх суб'єктів господарювання, млн. грн	37195,9	46197,2	59236,9	77525,9	97435,5	261,95
Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями, млн. грн	10888,8	13749,6	19657,4	27218,0	35135,2	322,67
Частка виробленої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями, %	29,27	29,76	33,18	35,11	36,06	123,18 в.п.

Джерело: розраховано автором на основі [5; 6]

ефективний механізм попиту та пропозиції на послуги перевезення вантажів автомобільним транспортом на основі розробки середньострокового прогнозу, обґрунтування стратегії розвитку

галузі, а також створення методики рейтингової оцінки ефективності діяльності перевізників вантажів з урахуванням усіх сторін діяльності автотранспортного підприємства.

Список літератури:

1. Харсун Л.Г. Міжнародні детермінанти формування транспортного забезпечення зовнішньої торгівлі країни. *Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання Академії муніципального управління*. 2012. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1557> (дата звернення: 19.02.2020).
2. Про автомобільний транспорт : Закон України № 2344-III від 2001 р. Документ 2344-III, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020, підстава – 440-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> (дата звернення: 15.04.2020).
3. Діяльність підприємств сфери послуг у 2014-2018 році. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.04.2020).
4. Транспорт і зв'язок України – 2018. Статистичний збірник: Державна служба статистики України. Київ, 2019. Відповідальний за випуск О. Мислінський. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.02.2020).
5. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010-2018 роках. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.02.2020).
6. Діяльність суб'єктів господарювання 2018. Статистичний збірник: Державна служба статистики України. Київ, 2019. Відповідальна за випуск О.М. Колпакова. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.02.2020).

References:

1. Harsun, L. (2012). Mizhnarodni determinanti formuvannya transportnogo zabezpechennya zovnishnoyi torgivli krayini [International Determinants of the Formation of Foreign Trade Transportation Assistance]. *Efektivna ekonomika. Elektronne naukove fahove vidannya Akademiyi munitsipalnogo upravlinnya*. № 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1557> (accessed 19 February 2020).
2. Pro transport [About transport]: Zakon Ukrainy vid 10.11.1994. № 232/94-VR, chinniy, potochna redaktsiya. Available at: https://kodeksy.com.ua/pro_transport.htm (accessed 15 April 2020).
3. Diialnist pidpriemstv sfery posluh u 2014-2018 rotsi. Statystychnyi biuletyn [Activity of enterprises of service business is in 2014-2018]. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 April 2020).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019). *Transport i zviazok Ukrainy – 2018* [Transport and communications of Ukraine – 2018]. Statystychnyi zbirnyk. Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 February 2020).
5. Kilkist subektiv gospodaryuvannya za vidami ekonomichnoyi diyalnosti za 2018 rik [Number of economic entities by type of economic activity]. Statistichnyi zbirnyk. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm (accessed 15 February 2020).
6. Diyalnist sub'ektiv gospodaryuvannya za 2018 rik / Za redaktsieyu M. Kuznetsovoyi [Activities of business entities 2018]. Statystychnyi zbirnyk. Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 February 2020).